

HEBBAN OLLA VOGALA

In 1931 ontdekte iemand in een middeleeuws Engels boek een merkwaardig krabbeltje. Het begon met de woorden *Hebban olla vogala*. Het bleek een heel oud Nederlands zinnetje te zijn. Het is lang niet het oudste Nederlands dat we kennen, maar zeker het beroemdste. En het meest romantische!

De Germanen spraken Germaans

Al enkele duizenden jaren geleden woonden in het noorden van Europa *Germanen*. De taal die ze spraken, heet het Germaans. De Germanen breidden hun woongebied voortdurend uit. Ruim 2000 jaar geleden kwamen ze ook bij ons wonen.

De Nederlandse taal ontstaat

In het midden en zuiden van wat nu Nederland is, woonden vanaf het eind van de Romeinse tijd verschillende Germaanse stammen die samen de **FRANKEN** worden genoemd. Uit de dialecten van die Franken is ergens rond 600, 700 een aparte taal gegroeid: het **NEDERLANDS**. Het Nederlands is dus een *Germaanse taal*, net als o.a. het Duits, het Engels, het Fries en het Zweeds.

Oudnederlands is het oudste Nederlands

Het Nederlands uit de begintijd wordt *Oudnederlands* genoemd. Van het Oudnederlands zijn maar weinig teksten bekend. Dat komt omdat bijna alleen monniken konden schrijven. En die schreven in de taal van de kerk: het Latijn. Eeuwenlang bleef het Nederlands een spreektaal (geen schrijftaal). Iedereen sprak gewoon zijn eigen dialect, ook als hij met iemand uit een andere streek praatte.

Na het Oudnederlands komt het Middelnederlands
Rond 1200 was het Nederlands zo sterk veranderd, dat taalkundigen het geen Oudnederlands meer noemen, maar *Middelnederlands*. In die tijd kwamen ook de steden op. Steden hadden hun eigen wetten en regels, en die werden opgeschreven in het Nederlands.

Monnikenwerk in de schrijfzaal

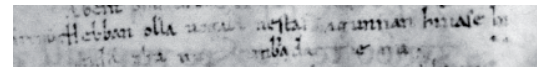
Kloosters hadden een schrijfzaal, waar monniken manuscripten* kopieerden (overschreven). Meestal waren dat christelijke teksten, die waren geschreven in het Latijn. Bijvoorbeeld Bijbelboeken, gebeden of psalmen. De monniken schreven met een ganzenveer. Ze sneden een scherpe punt aan de schacht van de veer, doopten die in de inkt en begonnen te schrijven. Niet op papier, maar op *perkament*.* Af en toe moesten ze de punt van hun pen met een mesje weer scherp maken. Voordat ze door gingen met kopiëren, probeerden ze de pen uit door wat woorden te krabbelen. Zo'n krabbel heet een pennenproef.

Hebban olla vogala

Toen een geleerde een manuscript bestudeerde dat omstreeks 1100 in een Engels klooster was geschreven, ontdekte hij op het schutblad twee Oudnederlandse regels. Het was om precies te zijn Vlaams-Nederlands. Mogelijk is het geschreven door een Vlaamse monnik die in een Engels klooster zat. Als pennenproef schreef hij een Nederlands versje dat hij nog kende uit zijn jeugd.

Onze monnik schreef:

*Hebban olla vogala nestas hagunnan hinase hic anda thu
wat unbidan we nu*

Letterlijk staat hier:

*Hebben alle vogels nesten begonnen behalve ik en jij.
Wat wachten we nu?*

Nu zouden we zeggen:

*Alle vogels zijn al aan het nestelen, behalve jij en ik.
Waar wachten we nog op?!*

Het lijken wel regels uit een liefdesliedje!

Dit is dan wel niet het oudste Nederlands dat we kennen, maar wel het beroemdste. En het meest romantische!

* Een *manuscript* (handschrift) is een met de hand geschreven tekst.
* *Perkament* werd gemaakt door een dierenvel (bijvoorbeeld van een schaap of een kalf) te ontharen en te bewerken tot een schrijfvel.

In **MUSEUM MEERMANN** | **HUIS VAN HET BOEK** in Den Haag kun je schrijven met een ganzenveer.

In het gebouw van **MUSEUM PLANTIN-MORETUS** in Antwerpen zat vroeger een beroemde uitgeverij. Er staan de oudste drukpersen van de wereld.

Meer over het middeleeuwse boek kun je lezen in *Schapenvellen en ganzenveren* van Katharina Smeyers.

www.meermanno.nl | www.plantin-moretus.be

VRAGEN & OPDRACHTEN

Gebruik een atlas, een Engels woordenboek en een Nederlands woordenboek.

1. Zet in chronologische volgorde:

hebban olla vogala, prehistorie, uitvinding boekdrukkunst.

2. Germaanse woorden in het Frans

Na de val van het Romeinse Rijk ging een Germaans volk in Gallië wonen. Gallië is het gebied waar nu België en Frankrijk liggen. In het moderne Frans zitten daarom nog Germaanse leenwoorden, zoals *brun* ('bruin'), *blanc* ('wit'), *jardin* ('tuin') en *franc* ('vrij').

Hoe heet het Germaanse volk dat in Gallië ging wonen?

Tip: Frankrijk is naar dit volk genoemd!

3. Wanneer ontstond het Nederlands?

- in de prehistorie
(in de tijd van de hunebedbouwers)
- ± 2000 jaar geleden, in de Romeinse tijd
(in de tijd van de Bataven en de Cananefaten)
- in de vroege middeleeuwen
(ergens omstreeks de tijd van de missionaris Willibrord)
- in de late middeleeuwen
(in de tijd van de Hanze en van Erasmus)

4. TOPO

In het noordwesten van Frankrijk is eeuwenlang Nederlands gesproken. Maar het Nederlands is er verdrongen door het Frans. In Noord-Frankrijk heb je nog wel veel Nederlandstalige plaatsnamen. Noem een Franse plaats met een Nederlandse naam. (Gebruik zo nodig een atlas.)

Pentekening uit het **Utrechts Psalter**, een beroemd psalmboek uit de 9e eeuw. Het wordt bewaard in Utrecht.

5. Laat je kersenpit kraken!

Waarom is het superhandig om te kunnen schrijven? Noem 2 dingen.

-
-

6. Germaanse talen

Het Nederlands is een Germaanse taal.

Wat is géén Germaanse taal?

- Duits Frans Fries Noors

7. WEETVRAAG

In grote delen van wat nu het noorden en het westen van Nederland is, werd in de vroege middeleeuwen geen Nederlands gesproken, maar een andere taal. Welke taal?

- Duits Frans Fries Noors

8. Oudnederlands

Er zijn maar weinig Oudnederlandse teksten. Gelukkig zitten er in middeleeuwse namen van dorpen en personen Oudnederlandse woorden verstopt. In de plaatsnaam *Tilliburgis* (Tilburg) zit bijvoorbeeld het Oudnederlandse woord *tille*, dat 'nieuw gewonnen land' betekent.

Waarom zijn er zo weinig Oudnederlandse teksten?

.....

9. De uitvinding van de boekdrukkunst

De Duitser **JOHANNES GUTENBERG** heeft de **BOEKDRUKKUNST** uitgevonden. Dat was een fantastische uitvinding.

Gedrukte boeken waren veel goedkoper dan manuscripten. Er kwamen steeds meer boeken. Daardoor konden nieuwe ideeën zich veel sneller verspreiden.

Wanneer werd de boekdrukkunst uitgevonden?

- ± 450 ± 850 ± 950 ± 1450

De Goten en de Zilveren Codex

Het Germaans is een groep talen die bestaat uit het Noord-Germaans, het West-Germaans en het Oost-Germaans. Het Gotisch (de taal van de Goten) is een Oost-Germaanse taal. Het is de Germaanse taal waarvan de oudste teksten bewaard zijn gebleven. Sinds de 18e eeuw is het Gotisch een *dode taal*. Dit betekent dat er geen mensen meer zijn die het spreken.

De **GOTEN** waren een Germaans volk dat woonde in Zweden. Een deel van de Goten trok uit Scandinavië weg. Deze Goten gingen wonen bij de Zwarte Zee. Toen de Hunnen (het woeste ruitervolk uit Azië) naar Europa kwamen, vluchtten ze naar het Romeinse Rijk. Ze ontdekten dat de Romeinen helemaal niet zo sterk meer waren. De Goten grepen hun kans, trokken op naar Rome en plunderden de stad! Dit gebeurde in het jaar 410.

In die tijd waren de Goten al tot het christendom bekeerd. Hun bisschop Wulfila had de Bijbel in het Gotisch vertaald. Bijzonder is dat die vertaling gedeeltelijk bewaard is gebleven, in een manuscript uit de 6e eeuw. Het is geschreven met zilveren letters. Daarom heet het de **CODEX ARGENTEUS**, de 'zilveren codex'.

Manuscripten konden erg kostbaar zijn. Hier zie je Dirk II, graaf van Holland en Zeeland. Dirk en zijn vrouw Hildegard schenken een evangelieboek aan de abdij van Egmond (± 975).

10. Papyrus, perkament, papier

(Zoek de antwoorden zo nodig op!)

a. De oude Egyptenaren schreven op **PAPYRUS**.
 Waarvan was papyrus gemaakt?

.....

b. Monniken schreven op **PERKAMENT**.
 Perkament was sterker dan papyrus. En je kon het aan beide kanten beschrijven.
 Waarvan was perkament gemaakt?

.....

c. Wij gebruiken **PAPIER** - veel goedkoper dan perkament!
 Waarvan wordt papier gemaakt?

.....

11.^{extra} Miss Engelsman

Het Duits, Nederlands en Engels zijn West-Germaanse talen. Veel woorden lijken op elkaar (maar sommige niet!).

Vul de ontbrekende woorden in.

Duits	Nederlands	Engels
Haus
Dorf
Baum
Katze
Maus
Hund
Wasser
See	meer
Meer	zee
Strand

12.^{extra} Monniken schreven met inkt op perkament

WEETVRAAG. Monniken maakten hun inkt ...

- van gemalen galappeltjes.
 van de inhoud van de inktblaas van de octopus.
 door steenkoolgruis op te lossen in water.
 door stukjes lood langdurig te koken in olie.

13.^{extra} Liefdesgedichtje

Hebban olla vogala lijkt wel een stukje uit een liefdeslied! Wat is de eerste regel van jouw favoriete liefdesgedicht of liefdesliedje? Doe net als een monnik en 'krabbel' het als een pennenproef ergens in de kantlijn van dit blad!

Hebban olla vogala

Nederlands van 900 jaar oud

In 1931 ontdekte iemand twee regels van een middeleeuws versje. De regels zijn zo beroemd dat ze zijn opgenomen in de **CANON VAN NEDERLAND**.

